

ОСОБЛИВОСТІ КРИТЕРІЇВ ФОРМУВАННЯ РІВНЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Pedagogical University". Annex 5 to the 31st issue, *Тематичний випуск "Problemy empirychnykh doslidzhen u psykholohii"* [Thematic issue "Problems of empirical research in psychology"]. Kyiv: Hnozyss, pp. 214–219. [in Ukrainian].

13. Kalenskyi, A.A. & Prokhorchuk, O.M. (2017). *Pedahohichni umovy formuvannia doslidnytskoi*

kompetentnosti maibutnikh bakalavriv sotsialnoi pedahohiky [Pedagogical conditions of formation of research competence of future bachelors of social pedagogy]. Herald of Cherkasy University. Series "Pedagogical Sciences". Cherkasy: Biznes-innovatsiyni tsentr ChNU im. B. Khmelnytskoho, vol. 3. pp. 48–55. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.12.2017

УДК 371.7/.373.3(045)

Микола Балух, аспірант

Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ОСОБЛИВОСТІ КРИТЕРІЇВ ФОРМУВАННЯ РІВНЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті висвітлено і узагальнено наукові психолого-педагогічні дані щодо необхідності перегляду існуючих критеріїв формування рівня культури здоров'я учнів початкових класів.

Проведено аналіз особливостей фактичного рівня культури здоров'я, адже рівень життя сучасного суспільства тісно пов'язаний з проблемою його фізичної культури.

Зазначено, що формування рівня культури здоров'я учнів початкових шкіл необхідно здійснювати шляхом наукового обґрунтування з урахуванням сучасних досягнень у галузях педагогіки, психології, медицини, валеології, екології тощо. Необхідними педагогічними умовами вирішення цієї проблеми є розгляд культури здоров'я як пріоритетної мети, що забезпечить формування, зміцнення та збереження здоров'я.

Ключові слова: здоров'я, культура здоров'я, здоровий спосіб життя, фізичне виховання, оздоровчі технології, майбутні вчителі початкових класів, учні початкових класів.

Лім. 7.

Mykola Balukh, Postgraduate Student of the
Khmelnytsk Humanitarian-Pedagogical Academy

PECULIARITIES OF CRITERIA OF FORMING OF LEVEL OF HEALTH CULTURE OF PRIMARY SCHOOL PUPILS

The article highlights and summarizes the scientific psychological-pedagogical data as for the need to revise the existing criteria of forming the level of health culture of primary school pupils.

The analysis of the peculiarities of the actual level of the culture of health has been carried out, since the standard of living of modern society is closely connected with the problem of its physical culture.

The emphasis is placed on the fact that physical education in primary school is one of the forms of mass recreational physical culture, peculiarities of criteria, organization and content of which are clearly formulated and are as follows: increase of the level of general physical capacity (endurance), harmonious development of muscular corset with emphasis on elimination of postural muscle imbalances, as well as improving the coordination abilities of the child's body.

It is mentioned that the formation of the level of the health culture of primary school pupils should be carried out by means of the scientific substantiation taking into account the current achievements in the fields of pedagogy, psychology, medicine, valeology, ecology, etc. Necessary pedagogical conditions for solving this problem are consideration of the culture of health as a priority goal, which will ensure the formation, strengthening and preservation of health.

Keywords: health, culture of health, a healthy lifestyle, physical education, health-improving technologies, the future primary school teachers, the primary school pupils.

Постановка проблеми. В сучасних складних соціально-економічних умовах, несприятливій екологічній ситуації та цілковитій духовній кризі, викликає занепокоєння стан здоров'я та фізичної підготовленості учнівської молоді. Саме формування культури здоров'я в початковій школі є головним критерієм подальшої ефективної суспільної життєдіяльності.

На сучасному етапі розвитку суспільства на початкову освіту покладено особливі надії в реалізації формування культури здоров'я молодших школярів, адже життя та здоров'я дитини є непохитною цінністю людства.

Особливості впливу темпу розвитку суспільства на загальний стан здоров'я учнів початкових класів зумовлюють фундаментальні

ОСОБЛИВОСТІ КРИТЕРІЇВ ФОРМУВАННЯ РІВНЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

зміни критеріїв формування здорового способу життя і фізичного виховання.

Аналіз досліджень і публікацій. Слід зазначити, що останнім часом питання формування культури здоров'я вивчалось як зарубіжними так і вітчизняними вченими, серед яких роботи О. Ахвердової, Л. Безуглої, Ю. Драгнєва, Г. Кривошеєвої, С. Кириленко, С. Лебедченко, В. Магіна та ін. Особливості та проблеми формування культури здоров'я відображені в працях педагогів (Ш. Амонашвілі, А. Дістервег, Я. Корчак, К. Ушинський та ін.), психологів (А. Адлер, А. Маслоу, Е. Фромм, К. Хорні та ін.), медиків (М. Амосов, С. Громбах та ін.).

Вагому цінність та практичне значення для розробки критеріїв формування культури здоров'я в учнів початкової школи мають наукові праці соціальних педагогів Т. Дмитренко та Л. Міщик, А. Мудрика і С. Омельченко, С. Савченка, та ін. Формуванню ціннісних орієнтацій особистості щодо здорового способу життя присвячено праці С. Лапаєнко, Т. Ротерс та ін.

Мета статті – розкрити зміст та специфіку критеріїв формування рівня культури здоров'я учнів початкових класів сучасного загальноосвітнього закладу.

Виклад основного матеріалу. Проблема критеріїв формування рівня культури здоров'я в початковій школі є першочерговим завданням національної освіти і пов'язана з формуванням здоров'язбережувальної компетентності у майбутніх вчителів початкової школи.

Проведений аналіз наукових і методичних джерел свідчить про те що витоки уявлень про шляхи і засоби збереження та зміцнення здоров'я виникли ще в глибокій давнині [2]. Гіппократ наголошував: "Отже, відповідно до віку, пори року, звички, країни, місцевості, будови тіла слід влаштувати і спосіб життя так, щоб ми могли протистояти і спекам, і холодам, бо тільки таким чином досягається найкраще здоров'я" [7].

За останні роки питання фізичного виховання та формування критеріїв здоров'я все більше і більше привертають увагу педагогічної, медичної та батьківської громадськості. Поняття "культура здоров'я" В. Горашук розглядав як "...важливий складний компонент загальної культури, обумовлений матеріальним і духовним середовищем життєдіяльності суспільства, що виражається в системі цінностей, знань, потреб, умінь і навичок з формування, збереження і зміцнення її здоров'я" [3, 167 – 168]. На думку А. Мітєєвої, "культура здоров'я слід визначати не лише як суму знань, але і як активно-зацікавлену поведінку, засновану на етичних засадах

ставлення людини до фізичного потенціалу свого розвитку" [5, 8].

Існуючі соціокультурні процеси в Україні, взаємопов'язані з тенденціями всесвітнього розвитку людства. Зміст актуальності та особливостей формування культури здоров'я в Україні, зокрема дітей молодшого шкільного віку, зумовлений критичним станом здоров'я учнів початкової школи. Перші шкільні роки є найбільш сприятливим періодом росту і загартування організму дитини. Критерії формування розвитку функціональних та фізичних якостей повинні визначатись цілеспрямованим управлінням рухової активності та рівнем культури здоров'я.

Дослідження М. Антропова, та Т. Круцевич вказують на те, що активний руховий режим позитивно впливає не тільки на фізичний, але і на розумовий розвиток школярів. Ними була доведена важлива роль рухової активності у стимулюванні розумової працездатності учнів упродовж навчального дня, тижня, чверті і року [1, 38]. Близько 30% дітей, що приходять в школу, мають ті чи інші відхилення у стані здоров'я. Початкову школу з погіршеним станом здоров'я завершують близько 80% учнів.

Останніми роками відзначається не лише суттєве зменшення кількості здорових дітей, а й поширення серед них шкідливих звичок, що в свою чергу призводить до знецінення культури здоров'я.

В наш час підґрунтям для розробки критеріїв соціально-педагогічних засад формування культури здоров'я в учнів початкової школи перш за все є Національна доктрина розвитку освіти України XXI століття, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки [6], Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту, Закон України "Про фізичну культуру і спорт", Укази Президента України "Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності в суспільстві та утвердження здорового способу життя", Загальнодержавна програма "Здоров'я – 2020: український вимір" [4], Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми "Здорова нація", Європейської стратегії Всесвітньої організації охорони здоров'я "Здоров'я і розвиток дітей та підлітків" та ряд інших документів, які створюють підґрунтя для взаємодії різних соціальних інститутів та регламентують правові основи соціально-педагогічної діяльності у вирішенні проблеми формування культури здоров'я підрастаючого покоління.

Сформованість культури здоров'я учнів початкової школи визначається за допомогою

ОСОБЛИВОСТІ КРИТЕРІЇВ ФОРМУВАННЯ РІВНЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

наступних загальноприйнятних критеріїв: когнітивного (валеосоосвіченість); практичного, мотиваційно-ціннісного (валеосвідомість); поведінкового, діяльнісного (валеоповедінка), а також стану духовного, фізичного та психічного здоров'я. Дослідження стану, психічного, фізичного та духовного здоров'я на сьогоднішній день слугують лише додатковими критеріями для визначення сформованості культури здоров'я.

Аналіз наукових досліджень з проблем формування культури здоров'я дітей свідчить, що формуванню культури здоров'я в учнів початкових класів приділялось недостатньо уваги. У зв'язку з тим, що загальне здоров'я молодших школярів має стійку тенденцію до погіршення, вкрай необхідний новий погляд на питання щодо засад здорового способу життя [4]. Недоліки у педагогічній теорії та практиці породжують формування гострих суперечностей між: потребою держави в культурно-розвиненій здоровій особистості та низьким рівнем культури здоров'я підростаючого покоління; між наявністю емпіричного досвіду формування культури здоров'я школярів та відсутністю соціально-педагогічних досліджень з формування критеріїв розвитку культури здоров'я в початковій школі у сучасних умовах; між необхідністю пропорційного розвитку фізичних, психічних, духовних та соціальних якостей учнів початкових класів і повною відсутністю інтегрованих до вимог сьогодення програм розвитку таких якостей.

Формування критеріїв рівня культури здоров'я в початковій школі має бути пріоритетною метою для усіх суб'єктів педагогічного процесу. Окрім загального всебічного розвитку та формування життєво необхідних навичок ходьби, бігу, стрибків, учнів початкової школи необхідно навчати зберігати правильну поставу, вміти аналізувати свої м'язові відчуття, контролювати свої дії. Вкрай потрібно створювати позитивні мотивації до здорового способу життя та до здоров'я як до цінності. Розвиток дитини в жодному разі не можна зводити до звичайного засвоєння, простого накопичення нею знань, умінь та навичок з практичної діяльності. Концепція розвитку має полягати передусім в якісних змінах повсякденної діяльності, в переходах між розвитком вихованням і формуванням особистості від її нижчих шаблів до вищих, у становленні нових рис мислення, сприймання, пам'яті, уявлення, волі, рухів, у формуванні нових якостей особистості підростаючого покоління

Рівень життя сучасного суспільства тісно пов'язаний з проблемою його фізичної культури. В Указі Президента України від 27 квітня 1999

року "Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя" акцентується увага на підвищенні ролі і значення людського чинника, що виявляється у вихованні цілісної, всебічно розвиненої особистості, духовно багатой та фізично досконалої. Особливості критеріїв формування рівня культури здоров'я в початковій школі повинні робити акцент на розвиток всебічно та фізично розвиненої особистості, враховуючи її фізичні відмінності та недосконалості.

Не викликає сумніву твердження, що шкільне фізичне виховання в початковій школі є однією з форм масової оздоровчої фізичної культури, особливості критеріїв, організація та зміст якої чітко сформульовані в рекомендаціях Міжнародного олімпійського конгресу в Сеулі (1988) і виглядають таким чином: підвищення рівня загальної фізичної працездатності (витривалості), гармонійний розвиток м'язового корсету з акцентом на усунення постуральних м'язових дисбалансів, а також підвищення координаційних можливостей організму дитини.

Коли мова йде про дітей, віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи, до трьох основних завдань, що стоять перед шкільним фізичним вихованням здорових дітей в початковій школі, обов'язково повинні бути додані: підвищення рівня неспецифічної резистентності організму, корекція функціональних порушень опорно-рухового апарату і рухова реабілітація захворювань, що стали підставою для зарахування в спеціальну медичну групу.

Навчання в школі збільшує навантаження на організм дитини. Особливості критеріїв формування рівня здоров'я в початковій школі залежать від пропорційного зменшення загальної рухливості. Діти менше рухаються і більше сидять, внаслідок чого виникає дефіцит м'язової активності та збільшуються статичні напруги. Організм, який росте, особливо потребує м'язової діяльності, тому недостатня активність, не компенсована необхідними за обсягом і інтенсивністю фізичними навантаженнями, призводить до розвитку цілого ряду захворювань. Фізіологічно доведено, що рухова активність необхідна в будь-якому віці, найбільш виражена вона у дітей та підлітків. Рухова діяльність школярів початківців сприяє не лише фізичному розвитку дитини, але і є засобом становлення особистості та її особливостей.

Особливістю сучасної педагогіки та медицини має стати виключення можливості звільнення учнів початкових класів від занять фізичної культури. Замість довідок про звільнення від

ОСОБЛИВОСТІ КРИТЕРІЇВ ФОРМУВАННЯ РІВНЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

уроків фізкультури мають надаватися конкретні рекомендації педіатрів за обсягом рухової активності. Далеко не всі педіатри до цього готові, і питання про індивідуалізацію фізичного навантаження в початковій школі вирішують педагоги самі або вчителі фізичної культури за участю шкільного медпрацівника.

Висновки. Отже, процес формування рівня культури здоров'я та загальний розвиток особистості дитини відбувається під впливом навколишнього середовища, освіченості, соціальної діяльності та індивідуальної активності.

Формування рівня культури здоров'я учнів початкових шкіл необхідно здійснювати шляхом наукового обґрунтування з урахуванням сучасних досягнень у галузях педагогіки, психології, медицини, валеології, екології тощо. Необхідними педагогічними умовами вирішення цієї проблеми є розгляд культури здоров'я як пріоритетної мети, що забезпечить формування, зміцнення та збереження здоров'я.

Таким чином, сутність особливостей критеріїв формування культури здоров'я учнів початкової школи має полягати у чітко організованому та цілеспрямованому процесі. Результатом цього, завдяки осмисленню принципів здорового способу життя, стане набуття сукупності якостей особистості і розкриття потенційних здібностей та можливостей, включаючи створення позитивної мотивації до здоров'я як цінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антропова М. В. *Работоспособность учащихся и ее динамика в процессе учебной и трудовой деятельности* / М.В. Антропова – М.: Просвещение, 1988. – 232 с.

2. Вернадский В.И. *Несколько слов о ноосфере. Начало и вечность жизни* / Вернадский В.И. – М.: Сов. Россия, 1989. – С. 166–188.

3. Горащук В.П. *Формирование культуры здоровья школьников (теория и практика)* / В.П.Горащук. – Луганск: Альма-матер, 2003. – 376 с.

4. *Загальнодержавна програма “Здоров'я – 2020: український вимір”* // [Електронний ресурс]. – www.moz.gov.ua.

5. Митяева А.М. *Здоровьесберегающие педагогические технологии: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений* / А.М. Митяева. – М.: Академия, 2008. – 192 с. – (Высшее профессиональное образование).

6. *Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки* // [Електронний ресурс]. – ministry@mon.gov.ua

7. Суцєнко Л.П. *Історичний аспект становлення*

поняття “здоровий спосіб життя” людини у давньому світі та середніх віках / Л.П.Суцєнко // *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з валеології “Формування, збереження і зміцнення здоров'я підрастаючого покоління як обов'язковий компонент системи національної освіти”*. – К.: ІЗМН, 1997. – С. 47–52.

REFERENCES

1. Antropova, M. V. (1988). *Rabotosposobnost uchashchikhsia i ee dinamika v protsesse uchebnoi i trudovoi deyatel'nosti* [Working capacity of students and its dynamics in the process of educational and labour activity]. Moscow: Prosveshcheniye, 232 p. [in Russian].

2. Vernadskii, V.I. (1989). *Neskolko slov o noosfere. Nachalo i vechnost zhizni* [A few words about the noosphere]. Moscow: Sov. Rossiya, pp. 166–188. [in Russian].

3. Gorashchuk, V.P. (2003). *Formirovaniye kul'tury zdorov'ya shkolnikov (teoriya i praktika)* [Formation of health culture of schoolchildren (theory and practice)]. Lugansk: Alma-mater, 376 p. [in Russian].

4. Zahalnoderzhavna prohrama “Zdorovia – 2020: ukraïnskyi vymir” [Nationwide program “Health – 2020: Ukrainian dimension”]. [Electronic resource]. – www.moz.gov.ua. [in Ukrainian].

5. Mitiayeva, A.M. (2008). *Zdorovyeberegayushchiye pedagogicheskiye tekhnologii* [Health-preserving pedagogical technologies]. A manual for students of higher educational institutions. Moscow: Akademiya, 192 p. [in Russian].

6. *Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012-2021 roky* [National strategy of education in Ukraine development for 2012-2021]. [Electronic resource]. ministry@mon.gov.ua [in Ukrainian].

7. Sushchenko, L.P. (1997). *Istorychnyi aspekt stanovlennia poniattia “zdorovyi sposib zhyttia” liudyny u davniomu sviti ta serednikh vikakh* [Historical aspect of formation of the notion “Healthy lifestyle” of a person in ancient world and middle ages]. *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii z valeolohii “Formuvannia, zberezhennia i zmitsnennia zdorovia pidrostaiuchoho pokolinnia yak oboviazkovyi komponent systemy natsionalnoi osvity”* – Proceedings of the International Scientific and Practical Conference on Valeology “The formation, preservation and strengthening of the health of the younger generation as a compulsory component of the national education system”. (pp. 47–52). Kyiv: IZMN. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.01.2018